

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

© 2014 БІКУЛОВА Д. У.

УДК 364.122.8

Бікулова Д. У. Методичні підходи до оцінювання якості життя людини: зарубіжний та вітчизняний досвід

У статті узагальнено та проаналізовано сучасні методичні підходи до оцінювання якості життя людини на основі існуючого зарубіжного та вітчизняного досвіду. Показано, що незважаючи на актуальність і важливість проблеми оцінювання якості життя людей та великий інтерес до цієї проблеми в усьому світі, багато її аспектів залишаються недостатньо дослідженими та методично забезпеченими. Метою статті є аналіз та узагальнення основних методичних підходів до оцінювання якості життя, які використовуються в міжнародних і вітчизняних дослідженнях, визначення їх позитивних сторін і недоліків. Обґрунтовано, що якість життя є синтетичною, багаторівневою, багатфакторною і багатоконпонентною системою, і тому до проведення дослідження якості життя слід підходити з позицій системного аналізу й оцінювати її комплексно з урахуванням взаємозв'язків і взаємозалежності всіх її компонентів. Показано, що існуючі методичні підходи до вимірювання якості життя можна розподілити на дві основні групи: підходи, в основу яких покладено зовнішню об'єктивну оцінку (об'єктивний підхід), і підходи, засновані на суб'єктивній самооцінці людини якості свого життя (суб'єктивний підхід). Показано, що суттєвим недоліком обох підходів є їх однобічний, обмежений характер. Обґрунтовано, що для вимірювання якості життя людей найбільш доцільним є застосування інтегрального підходу, суть якого полягає у сполученні в єдину систему обох означених підходів. Інтегральний підхід може плідно використовуватися для оцінки якості життя людей при проведенні досліджень у багатьох галузях знань та сферах суспільного життя.

Ключові слова: якість життя, методичні підходи, об'єктивна оцінка, суб'єктивна самооцінка, інтегральний підхід, індекс людського розвитку, міжнародний індекс щастя.

Табл.: 4. **Бібл.:** 22.

Бікулова Дінара Умярвіна – кандидат економічних наук, доцент, доцент, кафедра міжнародної економіки, Харківський національний автомобільно-дорожній університет (вул. Петровського, 25, Харків, 61002, Україна)

E-mail: dbikylova@mail.ua

УДК 364.122.8

UDC 364.122.8

Бікулова Д. У. Методические подходы к оценке качества жизни человека: зарубежный и отечественный опыт

В статье обобщены и проанализированы современные методические подходы к оценке качества жизни человека на основе существующего зарубежного и отечественного опыта. Показано, что, несмотря на актуальность и важность проблемы оценки качества жизни людей и значительный интерес к этой проблеме во всем мире, многие ее аспекты остаются недостаточно исследованными и методически обеспеченными. Целью статьи является анализ и обобщение основных методических подходов к оценке качества жизни, которые используются в международных и отечественных исследованиях, определение их положительных сторон и недостатков. Обосновано, что качество жизни является синтетической, многоуровневой, многофакторной и многокомпонентной системой, поэтому к проведению исследования качества жизни следует подходить с позиций системного анализа и оценивать ее комплексно с учетом взаимосвязей и взаимозависимости всех ее компонентов. Показано, что существующие методические подходы к оценке качества жизни можно разделить на две основные группы: подходы, в основу которых положена внешняя объективная оценка (объективный подход), и подходы, основанные на субъективной самооценке людьми качества своей жизни (субъективный подход). Показано, что существенным недостатком обоих подходов является их односторонний, ограниченный характер. Обосновано, что для измерения качества жизни людей наиболее целесообразным является использование интегрального подхода, суть которого состоит в объединении в единую систему обоих этих подходов. Интегральный подход может плодотворно использоваться для оценки качества жизни людей при проведении исследований во многих отраслях знаний и сферах общественной жизни.

Ключевые слова: качество жизни, методические подходы, объективная оценка, субъективная самооценка, интегральный подход, индекс человеческого развития, международный индекс счастья.

Табл.: 4. **Библ.:** 22.

Бікулова Дінара Умярвіна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, Харківський національний автомобільно-дорожній університет (вул. Петровського, 25, Харків, 61002, Україна)

E-mail: dbikylova@mail.ua

Bikulova D. U. Methodical Approaches to Assessment of Life Quality of People: Foreign and Domestic Experience

The article generalises and analyses modern methodical approaches to assessment of life quality of people on the basis of the existing foreign and domestic experience. It shows that, despite the urgency and significance of the problem of assessment of life quality of people and significant interest to this problem in the whole world, many of its aspects are insufficiently studied and methodically supported. The goal of the article is analysis and generalisation of basic international approaches to assessment of life quality, which are used in international and domestic studies, and identification of their positive sides and shortcomings. The article shows that life quality is a synthetic, multilevel, multifactor and multi-component system, that is why study of the life quality should be done from the position of a system analysis and it should be assessed in combination with consideration of interconnections and interdependence of all of its components. It also shows that the existing methodical approaches to assessment of the life quality could be divided into two main groups: approaches, in the basis of which is the external objective assessment (objective approach), and approaches based on the subjective self-assessment of the life quality by people themselves (subjective approach). It shows that a significant shortcoming of both approaches is their one-sided and limited character. It proves that the most expedient for measuring life quality of people is an integral approach, the essence of which lies in combination of both these approaches into one single system. The integral approach could be fruitfully used for assessment of the life quality of people when carrying out studies in many branches of knowledge and spheres of public life.

Key words: life quality, methodical approaches, objective assessment, subjective self-assessment, integral approach, human development index, international happiness index.

Tabl.: 4. **Bibl.:** 22.

Bikulova Dinaara U. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor, Department of International Economics, Kharkiv National Automobile and Highway University (vul. Petrovskogo, 25, Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: dbikylova@mail.ua

Перехід високорозвинутих країн до постіндустріального суспільства характеризується насамперед визнанням вирішальної ролі людини в економічній системі, значним зростанням інвестицій у розвиток людини, у людський капітал. Підвищення якості життя, людський розвиток розглядаються на сучасному етапі як мета і найважливіший критерій суспільного прогресу, як пріоритет при вирішенні усіх соціально-економічних проблем будь-якого рівня, а економічне зростання розглядається як інструмент для розвитку людського потенціалу. Такий якісно новий, перспективний підхід до розуміння суспільного прогресу викликав серед вчених і практиків в усьому світі значний інтерес до проблеми якості життя людини та її оцінювання, який з кожним роком стрімко зростає.

Міжнародні дослідження стимулювали проведення активних дискусій серед дослідників з проблематики змісту, сутності та оцінки якості життя населення та появу величезної кількості публікацій в усьому світі. Спеціальні дослідницькі центри, науково-дослідні та академічні інститути, вищі навчальні заклади, міжнародні організації, авторитетні вчені, політологи, соціологи пропонують все нові підходи до оцінювання якості життя, що безумовно свідчить, з одного боку, про актуальність та важливість даної теми дослідження, а, з іншого боку, про те, що проблема далека від свого вирішення.

У науковому середовищі досі ще не сформовано єдиний підхід до визначення змісту та сутності самого поняття «якість життя», відсутні загальноприйняті теоретико-методологічні та методичні засади її оцінки та вимірювання в різних галузях знань.

Проблема оцінювання якості життя людини безпосередньо пов'язана з дуже важливими науковими та практичними завданнями в багатьох галузях знань та в усіх сферах повсякденного суспільного життя, починаючи від рівня держави і до оцінки якості життя окремої людини. Значна кількість важливих проблем, які існують у цій сфері й потребують подальшого опрацювання, зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Концепція якості життя набула значного розвитку в працях зарубіжних та вітчизняних дослідників. Серед західних дослідників слід особливо виділити праці Дж. Гелбрейта, Д. Белла, Дж. Бонда, Ф. Ендрюса, Б. Нолана, А. Сена, Дж. Стігліца, Д. Філіпса, Й. Шумпетера; російських вчених С. А. Айвазіана, В. Ф. Без'язичного, С. А. Баженова, В. П. Васильєва, В. В. Дробішевої, Т. І. Іонової, В. П. Колесова, Н. С. Маликова, А. А. Новикова, А. Н. Ткачова.

У Санкт-Петербурзі працює Міжнародний центр дослідження якості життя, регулярно видається Вісник цього центру. Проблематика вимірювання рівня та якості життя населення є предметом наукових досліджень значної кількості українських вчених, серед яких В. П. Антонюк, В. Н. Андреева, В. М. Геєць, О. А. Грішнова, І. В. Гукалова, В. М. Горбатов, М. О. Кизим, Н. В. Ковтун, А. М. Колот, Е. М. Лібанова, О. Ф. Новикова, Л. В. Ноздріна, В. С. Пономаренко, С. І. Пирожков, О. Н. Плахова, Ф. В. Узунов, А. В. Черкасов та ін.

Разом з тим, окремі проблеми не дістали належного вирішення і, залишаючись недостатньо дослідженими та методично забезпеченими, потребують подальшого розвитку як у науково-теоретичному, так і практичному аспектах. Особливо це стосується проведення досліджень з даної проблематики в таких галузях знань як державне управління, політологія, соціологія, медицина та охорона здоров'я. Зокрема, недостатньо опрацьованими залиша-

ються питання визначення особливостей уявлень про сутність поняття «якість життя» в різних науках і формування відповідних вимог до методичних підходів, критеріїв і показників, що використовуються для оцінювання якості життя. Невирішеними є питання щодо вибору та співвідношення суб'єктивних та об'єктивних показників.

Метою статті є аналіз та узагальнення основних методичних підходів до оцінювання якості життя, які використовуються в міжнародних та вітчизняних дослідженнях, визначення їх позитивних сторін і недоліків.

Проблема визначення сутності дефініції «якість життя» та її оцінювання є багатогранною. Дослідники цієї проблеми відмічають, що незважаючи на достатньо велику кількість праць, присвячених тематиці якості життя населення, теоретичну розробку цього поняття слід визначити недостатньою [1]. По-перше, дослідники і практичні робітники, що працюють у різних сферах суспільного життя, а також політичні та державні діячі часто-густокладають зовсім різний зміст у саме поняття «якість життя», тобто уявлення про якість життя в різних науках і сферах практичного життя є різним. На наш погляд, цілком слушним є зауваження Черкасова А. В., що «категорія якості життя перетворюється на універсальний термін, який використовується без наповнення відповідним змістом, відповідно до конкретної ситуації чи контактної аудиторії» [1, с. 7].

Російська дослідниця О. І. Рассказова на основі аналізу зарубіжних літературних джерел, присвячених проблематиці оцінки якості життя, відмітила, що можна виділити більш ніж 100 визначень якості життя. Для оцінки якості життя запропоновано біля 1200 різноманітних інструментів, а одна з найбільш масштабних баз даних (Pro Qolid) містить більш ніж 700 їх описів [2].

Саме поняття якості життя було вперше висунуте відомим американським економістом Дж. Гелбрейтом у його книзі «Суспільство блага» (1960 р.). Він стверджував, що капіталізм досяг рівня економічної зрілості і тому може забезпечити «загальний добробут» та істотно підвищити якість життя всіх громадян [3]. Широке розповсюдження поняття якості життя отримало після виступу президента США Дж. Ф. Кеннеді у 1963 р. та у виступі його наступника Л. Джонсона у 1964 р. [1].

На теперішній час більшість дослідників поділяють точку зору про те, що якість життя і рівень життя – це не тотожні поняття. Поняття «якість життя» є значно ширшим і далеко виходить за рамки концепції рівня життя. Термін «рівень життя» робить акцент на матеріальній стороні життя людей, на показниках добробуту, рівня споживання населенням благ і послуг, тобто є більш вузьким. Рівень життя можна розглядати як структурну складову якості життя. Так, І. В. Гукалова у своїх наукових працях та у дисертаційному дослідженні обґрунтовує, що на сучасному етапі такі поняття, як «рівень життя», «умови життя», «спосіб життя» є вузькими і фахівці розглядають їх як категорії, що формують якість життя [4, 5].

На наш погляд, цілком правий проф. Н. В. Ковтун, який стверджує, що «методологія оцінювання якості життя на сучасному етапі має принципово відрізнитися від підходів, які закладаються в основу визначення рівня життя. Це, у свою чергу, означає, що при розробленні системи показників якості життя слід урахувати соціальну, духовну і психоемоційну складові, а матеріальний компонент – економічний добробут – виступає лише одним із елементів,

який впливає на показник якості життя, але не домінує при визначенні рівня цієї якості» [6, с. 54 – 55].

Деякі дослідники та практичні робітники різних установ та організацій, що стикаються за родом своєї професійної діяльності з проблемою оцінки якості життя людей, нарікають на те, що єдиної загальновідомої універсальної методики оцінювання якості життя до цього часу не створено. Проведені нами дослідження доводять, що такої єдиної методики принципово не може бути створено за декількох міркувань.

Перше. При дослідженні сутності якості життя та вимірюванні її рівня, на наш погляд, необхідно перш за все виходити з того, що якість життя є синтетичною, багаторівневою, багатофакторною і багатокомпонентною системою і містить у собі економічні, соціальні, політичні, психологічні, медичні, технологічні, культурологічні, екологічні та інші компоненти і тому виступає об'єктом наукових досліджень у багатьох сферах знань. А в різних науках уявлення про якість життя є різними.

Друге. Якість життя – це системне поняття, яке визначається єдністю його компонентів: самої людини як біологічної і духовної істоти, її життєдіяльності й умов, в яких вона відбувається. Звідси виходить, що номенклатура показників якості життя має містити як об'єктивні характеристики самої людини (або соціуму), її життєдіяльності й умов життя, так і суб'єктивні оціночні характеристики, що відбивають відношення суб'єкта до реалій його життя [7].

Третє. Виходячи зі сказаного, до проведення дослідження якості життя людини слід підходити з позицій системного аналізу й оцінювати її комплексно з урахуванням взаємозв'язків і взаємозалежності її компонентів. Вибір методів, методик та інструментів оцінки якості життя має бути обумовлений необхідністю вирішення конкретних завдань та досягнення визначеної мети в тій чи іншій сфері наукових знань чи суспільного життя.

Вивчення та аналіз зарубіжних і вітчизняних наукових джерел показав, що методичні підходи до вимірювання якості життя можна розподілити на дві основні групи:

- ✦ підходи, в основу яких покладено зовнішню об'єктивну оцінку, зокрема статистичні показники (об'єктивний підхід);
- ✦ підходи, засновані на визначенні ступеня задоволеності людей своїм життям, тобто на суб'єктивній самооцінці людьми якості свого життя (суб'єктивний підхід).

Моделі оцінки якості життя, засновані на об'єктивному підході, визначають якість життя як результат комбінації різних статистичних показників і дозволяють отримати об'єктивну оцінку якості життя, яка акумулює в собі усі істотні для особи умови існування та розвитку [8, 9]. Ці моделі застосовуються головним чином при проведенні різноманітних економічних досліджень, а також при міжнародних порівняннях різних країн світу.

Моделі, в основу яких покладено суб'єктивний підхід, широко використовуються у таких галузях знань як соціологія, політологія, психологія, медицина та охорона здоров'я. При проведенні досліджень якості життя представники цих наук роблять основний упор на виявленні загального рівня благополуччя та задоволеності людей своїм життям.

У зарубіжних і вітчизняних дослідженнях запропоновано велику кількість різноманітних моделей оцінки

якості життя населення. Змістовна та всеохоплююча класифікаційна схема існуючих підходів та моделей оцінки якості життя населення наведена у монографіях [10, 11].

Розглянемо більш докладно позитивні та негативні риси об'єктивного та суб'єктивного підходів.

Серед багатьох запропонованих у світі методик дотепер одним з найбільш відомих і визнаних на міжнародному рівні об'єктивних підходів до вимірювання якості життя виступає методологія ООН, згідно з якою з 1990 р. розраховується спеціалістами ПРООН і публікується індекс людського розвитку – ІЛР, або англійською *Human development index – HDI*, який також називають індексом розвитку людського потенціалу – ІРАП.

Розрахунок цього індексу ґрунтується на мінімальному наборі показників, за якими можна зібрати об'єктивні достовірні порівнянні дані практично по усіх країнах світу, а саме: показниках довголіття, освіченості населення та рівня матеріального добробуту.

Первісна схема розрахунку цих показників мала певні недоліки. З метою їх усунення, а також враховуючи прогрес, що був досягнутий у сфері людського розвитку, ІРАП у 2010 р. піддався істотному коригуванню.

З 2010 р. при розрахунку ІРАП три базових показника визначаються таким чином:

- ✦ показник довголіття: середня очікувана тривалість життя при народженні;
- ✦ показники освіченості: очікувана тривалість навчання дітей шкільного віку та середня тривалість навчання дорослого населення;
- ✦ показник матеріального добробуту: валовий національний дохід (ВНД) на душу населення, у доларах США за паритетом купівельної спроможності.

Змістовне значення показника таке – чим він ближче до 1, тим вище можливості для реалізації людського потенціалу завдяки зростанню освіти, довголіття і доходу, а отже й вище якість життя населення.

Окрім ІРАП, починаючи з 2010 р. впроваджено три нових виміри людського розвитку, а саме: індекс людського розвитку, скоригований на нерівність, індекс гендерної нерівності та індекс багатовимірної бідності [12].

Необхідно відмітити, що за весь період досліджень перші позиції за ІРАП в 90-і роки ХХ ст. переважно займала Канада, а в ХХІ столітті лідирує Норвегія, про що свідчать дані *табл. 1*.

Доповідь про людський розвиток за 2013 р. була офіційно оприлюднена 14 березня 2013 р. в Мехіко. Звіт був складений за статистичними даними станом на 15 листопада 2012 р. по 187 країнах. У звіті за 2012 р. прийнята така градація країн світу за показником ІРАП. Країни, що мають ІРАП 0,8 і вище, належать до країн з дуже високим рівнем людського розвитку; при значенні ІРАП у межах 0,711 – 0,799 країни, зараховуються до групи країн з високим рівнем людського розвитку; при значенні ІРАП у межах 0,535 – 0,710 країни належать до групи країн з середнім рівнем, а при ІРАП меншим за 0,534 – країни вважаються такими, що мають низький рівень людського розвитку [15].

Класифікацію країн за показником ІРАП за 2012 р. наведено в *табл. 2*.

Першу десятку країн, а також місце України та інших країн СНД за якістю життя, визначено за показником ІРАП, показано в *табл. 3*.

Таблиця 1

Країни, що займали перше місце за рівнем розвитку людського потенціалу за період 1990 – 2012 рр. *

90-ті роки ХХ ст.	Країна	ХХ ст.	Країна
1990	Канада	2000	Канада
1991	Японія	2001 – 2006	Норвегія
1992	Канада	2007	Ісландія
1993	Японія	2008	Ісландія
1994 – 1999	Канада	2009 – 2012	Норвегія

* Складено за даними [13, 14].

Таблиця 2

Градація країн за показником «Індекс розвитку людського потенціалу» (ІРЛП) за даними 2012 р. *

Показник	Групи країн, що мають											
	дуже високий рівень людського розвитку ІРЛП ≥ 0,8			високий рівень людського розвитку 0,711 ≤ ІРЛП < 0,8			середній рівень людського розвитку 0,535 ІРЛП 0,710			низький рівень людського розвитку ІРЛП ≤ 0,534		
	Назва країни	ІРЛП	Рейтинг	Назва країни	ІРЛП	Рейтинг	Назва країни	ІРЛП	Рейтинг	Назва країни	ІРЛП	Рейтинг
Перша країна у групі	Норвегія	0,955	1	Бах-рейн	0,796	48	Танга	0,710	95	Конго	0,534	142
Остання країна у групі	Хорватія	0,805	47	Туніс	0,712	94	Свазиленд	0,536	141	Нигер	0,304	186
Середнє значення по групі	0,905			0,758			0,540			0,486		

* Складено за даними [15].

Таблиця 3

ТОП – 10 країн за якістю життя визначеною за показником ІРЛП (по методології ПРООН) та місце України й інших країн СНД у світі за 2012 р. *

Країни-лідери за показником ІРЛП			Країни СНД					
			з високим рівнем людського розвитку			із середнім рівнем людського розвитку		
Назва країни	ІРЛП	Рейтинг	Назва країни	ІРЛП	Рейтинг	Назва країни	ІРЛП	Рейтинг
Норвегія	0,955	1	Білорусь	0,793	50	Туркменістан	0,698	102
Австралія	0,938	2	Росія	0,788	55	Молдова	0,660	113
США	0,937	3	Казахстан	0,754	69	Узбекістан	0,654	115
Нідерланди	0,921	4	Грузія	0,745	72	Киргизія	0,622	125
Німеччина	0,920	5	Україна	0,740	78	Таджикистан	0,622	126
Нова Зеландія	0,919	6	Азербайджан	0,734	82			
Ірландія	0,916	7	Арменія	0,729	87			
Швеція	0,916	8						
Швейцарія	0,913	9						
Японія	0,912	10						

* Складено за даними [15].

Як свідчать дані, що наведено у табл. 3, Україна належить до країн з високим рівнем людського розвитку. Разом з тим її рейтинг є доволі низьким і не покращився у порівнянні з попереднім 2011 р. Гальмує процес підвищення рівня людського розвитку в Україні перш за все вкрай незадовільний показник середньої тривалості життя. Україна знаходиться на 150 місці серед 223 країн світу за показником середньої очікуваної тривалості життя (69 років). Українці живуть в середньому на 10 років менше, ніж мешканці Європейського Союзу і більшості країн СНД. За да-

ними Держкомстату України кожний четвертий українець не доживає до 60 років, а кожний десятий – до 35. Це свідчить про необхідність зрушень у якості життя населення за рахунок покращення економічної ситуації в країні, стану навколишнього середовища та реформування системи охорони здоров'я.

Більш детально і всебічно питання аналізу стану та тенденцій динаміки показників людського розвитку в Україні та її регіонах висвітлюються у щорічних національних звітах, що готуються з 1995 р. Україна стала першою

з держав Центральної та Східної Європи, що приєдналася до процесу моніторингу стану та тенденцій людського розвитку на регіональному рівні й підготовки національних звітів [16].

Українськими науковцями під керівництвом акад. Е. М. Лібанової разом із спеціалістами Держкомстату України була створена національна методика вимірювання регіональних рівнів людського розвитку, яка спирається на ідеї та принципи, сформовані ПРООН, разом з тим адаптована до національних умов, передусім до національної статистичної бази [17]. Національна методика істотно доповнює міжнародні розробки за рахунок повнішого врахування багатоаспектності людського розвитку. Це виявляється у використанні широкого спектра показників, вираженішому підході до визначення ваги кожного параметра у загальному результаті, а також включенні до моделі індикаторів, що негативно впливають на можливості людського розвитку [16].

Індекс людського розвитку виступає як важливий та універсальний показник соціально-економічного розвитку суспільства, розвитку нації. Він слугує базою для здійснення міжнародних порівнянь різних країн. Разом з тим, на наш погляд, не можна стверджувати, що цей показник повною мірою відображає якість життя населення, оскільки в ньому не враховується уявлення самих людей про якість свого життя. З цієї причини жодна з методик оцінювання якості життя людей, що заснована на об'єктивному підході, тобто на використанні лише об'єктивних даних (статистичних показників), не може вважатися такою, що дійсно віддзеркалює якість життя людей. Це можна сказати навіть про такі передові методики як методика International Living (Ірландія) і система індикаторів оцінки якості життя населення Калверта-Хендерсона (США), в яких використовується велика кількість статистичних показників, що всебічно характеризують різні аспекти життєдіяльності населення країни: освіту, занятість, використання енергоресурсів, екологію, охорону здоров'я, дохід, права людини, інфраструктуру, національну і соціальну безпеку, рекреацію та житло [18]. Разом з тим дослідження, проведені провідними вченими в багатьох країнах світу, переконливо

доводять, що зростання рівня доходу на душу населення та рівня освіти само по собі не здатне змінити якість життя населення, надаючи благополуччя, задоволення і щастя. Про це свідчать результати досліджень, що кожного року проводять і публікують аналітики британського дослідного центру New Economic Foundation (NEF). Вони розраховують «Всесвітній індекс щастя» («Happy Planet Index») на основі трьох таких чинників: суб'єктивна задоволеність громадян своїм життям; очікувана тривалість життя; екологічне благополуччя. За зізнанням авторів дослідження, головна задача індексу – відобразити реальний стан речей відносно благополуччя націй, оскільки кінцевою метою більшості людей є не бути багатими, а бути щасливими та здоровими [19]. Вперше цей індекс був розрахований у 2006 р. і містив дані за 178 країнами, у 2009 р. рейтинг був складений за 143 країнами, у 2012 р. – за 151 країною. Найбільш щасливими за цим індексом визнано у 2006 р. та у наступні 2009 – 2013 рр. жителів Коста-Ріки [19]. Глобальний індекс щастя розраховує також за власною методикою асоціація незалежних дослідницьких агентств Gallup International/WIN. У 2012 р. дослідження було по 54 країнах світу, в опросі взяли участь майже 60 тисяч людей [20]. У табл. 4 наведено дані щодо ТОП-10 найбільш щасливих країн світу за результатами цих двох досліджень.

Як свідчать наведені дані, не спостерігається прямих кореляцій і залежностей між рейтингом країн за рівнем розвитку людського потенціалу (об'єктивна оцінка якості життя) та індексом щастя, який характеризує задоволеність громадян своїм життям (суб'єктивна оцінка якості життя).

Неврахування при оцінці якості життя населення думки самих людей щодо задоволеності своїм життям, їх особистих уявлень про якість свого життя, визначених на основі опитування репрезентативних виборок громадян, є основним недоліком об'єктивного підходу і значно звужує можливості його практичного використання.

Разом з тим, слід зазначити, що не можна вважати науково обгрунтованою й іншу крайність, а саме: проведення оцінки якості життя, базуючись лише на суб'єктивних даних. У спеціальній літературі наводиться низка означень якості життя, заснованих на самооцінці, а один із найви-

Таблиця 4

ТОП – 10 найбільш щасливих країн світу у 2012 р. *

Назва країни	ТОП-10 країн за Міжнародним індексом щастя (Happy Planet Index) за версією (NEF) (усього країн – 151)		ТОП-10 країн за Глобальним індексом щастя за версією Gallup International/WIN (усього країн – 54)		
	Рейтинг		Назва країни	Рейтинг	
	за індексом щастя	за ІРЛП		за індексом щастя	за ІРЛП
Коста-Ріка	1	62	Колумбія	1	91
В'єтнам	2	127	Малайзія	2	64
Колумбія	3	91	Бразилія	3	85
Беліз	4	96	Саудовська Аравія	4	57
Сальвадор	5	107	Філіпіни	5	114
Ямайка	6	86	Фінляндія	6	21
Панама	7	59	Азербайджан	7	82
Нікарагуа	8	129	Перу	8	77
Венесуела	9	71	Швейцарія	9	9
Гватемала	10	133	Ісландія	10	13
Росія	68	55	Росія	33	55
Україна	100	78			

* Складено за даними [15, 19, 20].

доміших є поняття «якості життя» Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ) [21]. ВООЗ визначає якість життя як сприйняття людьми свого положення в суспільстві в контексті культурних та інших цінностей цього суспільства, а також залежно від особистих цілей, очікування, стандартів, інтересів і турбот [22]. Як бачимо, це означення засновано на суб'єктивній самооцінці, по суті, на рівні задоволеності людини своїм життям [21].

Основним методом вивчення якості життя в медицині, а також в психології, соціології є анкетний, а основним інструментом для кількісної оцінки рівня якості життя виступають спеціально розроблені стандартизовані опитувальники, які поділяються на загальні та спеціальні.

Для можливості використання показників якості життя як одного з найважливіших критеріїв при проведенні діагностичного аналізу, порівняння та вибору найбільш адекватних та ефективних рішень у будь-якій галузі знань та у практичній діяльності необхідно використання поряд зі суб'єктивними показниками також набору об'єктивних показників оцінювання якості життя.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження доводять, що якість життя не можна оцінювати, виходячи виключно із об'єктивних даних, зокрема статистичних, або базуючись лише на суб'єктивних оцінках рівня задоволеності людей своїм життям. Суттєвим недоліком як об'єктивного, так і суб'єктивного методичних підходів до оцінювання якості життя є їх односторонній, обмежений характер, оскільки кожен з них дозволяє визначити лише один з важливих компонентів, лише одну зі структурних складових якості життя, отже ці підходи не дають адекватної повної оцінки якості життя людей.

Таким чином, можна зробити висновок, що для вимірювання якості життя людей найбільш доцільним є застосування інтегрального підходу, суть якого полягає у сполученні в єдину систему двох підходів: об'єктивного та суб'єктивного.

Об'єктивні та суб'єктивні критерії (показники) оцінки якості життя, об'єднані в єдину систему, збагачують один одного, з різних боків висвітлюють якість життя людини і дають дійсно цілісну її картину. Дуже важливим при цьому є вирішення питання щодо вибору, сполучення та співвідношення суб'єктивних та об'єктивних критеріїв (показників) залежно від поставлених конкретних завдань та досягнення визначеної мети дослідження в тій чи іншій галузі наукових знань чи вирішення практичних завдань в різних сферах суспільного життя.

Розрахунки якості життя населення саме на основі інтегрального підходу, моніторинг та аналіз її динаміки можуть плідно використовуватися як один з найважливіших критеріїв ефективності рішень у процесах стратегічного планування та програмування соціально-економічного розвитку країни, розробці заходів щодо підвищення конкурентоспроможності національної економіки, а також при формуванні державної соціально-економічної політики, вироблення обґрунтованих управлінських і фінансових рішень на усіх рівнях, починаючи від держави, регіону, міста, села і до окремого виробничого колективу. Показники якості життя можуть використовуватися у вирішенні багатьох проблем у медицині, охороні здоров'я, фармакології, екології та інших галузях знань і сферах життя.

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Черкасов А. В.** Управління якістю життя населення : монографія / А. В. Черкасов. – Полтава : РВВ ПД АА, 2012. – 310 с.
- 2. Рассказова Е. И.** Методы диагностики качества жизни в науках о человеке / Е. И. Рассказова // Вестник Московского университета. – 2012. – Серия 14. Психология. – № 3. – С. 95 – 108.
- 3. Гелбрейт Д. К.** Суспільство блага. Пора гуманності / Д. К. Гелбрейт. – К. : ВД «Скарби», 2003. – 160 с.
- 4. Гукалова І. В.** Особливості міжнародних порівнянь людського розвитку та якості життя населення / І. В. Гукалова // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – 2006. – № 3. – С. 95 – 108.
- 5. Гукалова І. В.** Якість життя населення України: теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження : автореф. дис. ... д-ра геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економіка і соціальна географія» / І. В. Гукалова: НАН України. – К., 2008. – 20 с.
- 6. Ковтун Н. В.** Методичні засади оцінювання якості життя населення України в контексті міжнародних підходів / Н. В. Ковтун // Статистика України. – 2013. – № 1. – С. 54 – 60.
- 7. Васильев В. П.** Качество и уровень жизни населения Российской Федерации / В. П. Васильев. – М. : ЭКОС, 2007. – 117 с.
- 8. Айвазян С. А.** Анализ синтетических категорий качества жизни населения субъектов Российской Федерации: их измерение, динамика, основные тенденции / С. А. Айвазян // Уровень жизни населения регионов России. – 2012. – № 11. – С. 1 – 38.
- 9. Маликов Н. С.** К вопросу о содержании понятия «качество жизни» и его измерению // Уровень жизни населения регионов России. – 2002. – № 2. – С. 1 – 7.
- 10. Пономаренко В. С.** Рівень і якість життя населення України: монографія / В. С. Пономаренко, М. О. Кизим, Ф. В. Узюнов. – Х. : ВД «НЖЕК», 2003. – 226 с.
- 11. Кизим Н. А.** Качество жизни населения и конкурентоспособность Украины и стран ЕС : монография / Н. А. Кизим, В. М. Горбатов. – Х. : «ИНЖЭК», 2005. – 164 с.
- 12.** Реальное богатство народов: пути к развитию человека. Доклад о развитии человека 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2010/chapters/ru/>
- 13.** Доклады о развитии человека за 1994 – 2013 годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hdr.undp.org>
- 14.** Вікіпедія «Індекс розвитку людського потенціалу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Индекс_развития_человеческого_потенциала
- 15.** Доклад о человеческом развитии 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2013/>
- 16. Грішнова О. А.** Людський розвиток : навч. посіб. / О. А. Грішнова. – К. : КНЕУ, 2006. – 308 с.
- 17.** Людський розвиток регіонів України: методика оцінки і сучасний стан / Лібанова Е. М., Власенко Н. С., Власюк О. С. та ін. – К., 2002. – 110 с.
- 18. Андреева В. Н.** Качество жизни как показатель развития нации: подходы и методы оценивания / В. Н. Андреева, Е. Д. Панова // Бизнес Информ. – 2009. – № 4 (1). – С. 10 – 13.
- 19.** Международный индекс счастья [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/>
- 20.** Общемировой индекс счастья [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://adindex.ru/news/offtop/2013/06/25/100067.phtml>
- 21. Дорошенко Ю. О.** Критеріально-факторне оцінювання якості життя людини / Ю. О. Дорошенко, О. О. Степанюк // Вісник Державної академії житлово-комунального господарства. – 2009. – № 2. – С. 10 – 30.
- 22.** The WHOQOL Group. What is Quality of life ? // World Healthy Forum. – 1996. – Vol. 17, № 4. – P. 354 – 356